DIŞ TİCARETTE ÖDEME YÖNTEMLERİNİN TERCİH EDİLME SEBEPLERİ; KAYSERI İLİ SERBEST BÖLGESİNDE BİR UYGULAMA[1]

Öğrenci, Mustafa ÖZTÜRK
ozturkmustfa@gmail.com
Kayseri Üniversitesi, Sosyal Bilimler MYO, Dış Ticaret Bölümü, Kayseri, Türkiye
Dr. Öğr.Üyesi Selma BÜYÜKKANTARCI TOLGAY
ORCID: 0000-0003-0591-7822
sbtolgay@kayseri.edu.tr
Kayseri Üniversitesi, Sosyal Bilimler MYO, Dış Ticaret Bölümü, Kayseri, Türkiye

Özet

Uluslararası ticarette ödeme yönteminin belirlenmesi büyük bir dikkat ve önem isteyen bir konu olmaktadır. Dış ticarette ödeme yöntemleri ülkeler arasındaki, mevzuat ve yasa farklılıkları, ekonomik ve siyasi koşullardan dolayı farklılık içermektedir. Kayseri Serbest Bölgesinde üretim faaliyeti gerçekleştiren dış ticaret şirketlerinin hangi ödeme şeklini tercih etmeleri ve bu tercihin nedenlerinin araştırılması çalışmanın ana konusunu oluşturmaktadır. Kayseri Serbest Bölgesi Kayseri ili ve çevre illerinin ekonomisinde önemli bir yere sahiptir. Bölge limanlara ve havaalanına rahat ulaşımı ve özellikle İç Anadolu Bölgesinde olması bütün bölgelere yakınlığı sayesinde ticari açıdan önemli bir konuma sahiptir. Bu nedenle bölge ekonomisi için önemli bir bölge olduğu düşünülmektedir. Çalışmamızın amacı, Kayseri Serbest Bölgesi'nde ithalat ve ihracat yapan firmaların ödeme tercihleri ve tercih sebeplerinin incelenmesidir. Elde edilecek olan analiz sonuçları Kayseri ilinde öncelikli olarak Serbest Bölgede dış ticaret yapan ardından Serbest Bölge dışında ve çevre illerde dış ticaret yapan yapacak olan firmaların hangi ödeme yöntemini seçerlerse avantajlı olacağını tespit etmemize yardımcı olacaktır. Böylece ödeme yönteminden kaynaklı risklerin giderilmesi ile güvenilir dış ticaret yapmaları ve ihracattan elde edilen döviz gelirlerinde artış sağlaması beklenmektedir. Ödemenin hangi yöntemle yapılacağının belirlenmesi dış ticaretteki en önemli konuların başında gelmektedir. Kayseri ili özelinde ve Türkiye'de dış ticaret yapan veya yapacak olan firmalara ödeme şekilleri konusunda bir ışık tutacak olması ve doğru bir ödeme şekli ile ticaretin sürdürülebilmesi açısında yol gösterici olması açısından başvurulabilecek bir kaynak olması nedeniyle özgünlük taşımaktadır. Araştırma yöntemi olarak anket uygulaması tercih edilmiştir. Serbest Bölgede 150 firmaya ulaşılmış ve anketi cevaplamıştır. Genel olarak katılımcıların ihraç veya İthal ettikleri mala göre kullanmış oldukları ödeme yönteminin değiştiği görülmüştür. Katılımcı firmaların ihracat yaparken %38.5 peşin ödeme yöntemini tercih ederken genelde hammadde ithalatı yapan serbest bölgede firmalar mal mukabili ödeme yöntemini tercih etmişlerdir.

[1] Bu çalışma TÜBİTAK Bilim İnsanı Destek Programları Başkanlığı (BİDEB) tarafından yürütülen, 2209-A Üniversite Öğrencileri Araştırma Projeleri Destekleme Programı 2023 yılı 1. dönem kapsamında 1919B012311167 numaralı başvuru destek almaya hak kazanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dış Ticaret, Ödeme Yöntemleri, Kayseri, Serbest Bölge

REASONS FOR PREFERRED PAYMENT METHODS IN FOREIGN TRADE; AN APPLICATION IN KAYSERI PROVINCE FREE ZONE

Abstract

Determining the payment method in international trade is a subject that requires great attention and importance. Payment methods in foreign trade vary between countries due to differences in legislation and laws, economic and political conditions. The main subject of the study is to investigate which payment method foreign trade companies operating in the Kayseri Free Zone prefer and the reasons for this preference. Kayseri Free Zone has an important place in the economy of Kayseri and surrounding provinces. The region has an important position in terms of trade due to its easy access to ports and airports and its proximity to all regions, especially in the Central Anatolia Region. For this reason, it is considered to be an important region for the regional economy. The purpose of our study is to examine the payment preferences and reasons for preferences of companies that import and export in Kayseri Free Zone. The analysis results to be obtained will help us determine which payment method will be advantageous for companies that primarily conduct foreign trade in the Free Zone in Kayseri province and then conduct foreign trade outside the Free Zone and in surrounding provinces. Thus, it is expected that they will conduct reliable foreign trade by eliminating the risks arising from the payment method and increase their foreign exchange revenues from exports. Determining the method of payment is one of the most important issues in foreign trade. It is original because it will shed light on payment methods for companies that do or will do foreign trade in Kayseri and Turkey and because it is a resource that can be consulted in terms of guiding them in terms of sustaining trade with the right payment method. The survey method was preferred as the research method. 150 companies were reached in the Free Zone and answered the survey. In general, it was observed that the payment method used by the participants changed according to the goods they exported or imported. While 38.5% of the participant companies preferred the cash payment method when exporting, the companies in the free zone that generally imported raw materials preferred the cash on delivery payment method.

Keywords: Foreign Trade, Payment Methods, Kayseri, Free Zone

GİRİŞ

Dış ticaret küreselleşme ile birlikte daha cazip hale gelmiş ve firmalar yerli ticaretten elde edemediği kârları veya daha fazla müşteri potansiyelini ihracattan karşılamaya çalışmaktadır. Bununla birlikte üretim yapan işletmelerin hammadde veya yarı mamullerini yabancı firmalardan yerli firmalara göre daha ucuza bulduklarında ya da Türkiye'de üretilmeyen veya tüketicilerin istek ve ihtiyaçlarını karşılayacağı düşünülen malları da ithal etme yoluna gitmektedirler. Ancak dış ticaretin ulusal ticaretten ayıran farklılıkları vardır. Bunlar iki farklı ülke arasında sınır ötesi ticaret yapılmasının yanında yasal ve hukuksal farklılıklar, müşteri talep ve isteklerindeki farklılıklar, sosyo-kültürel farklılıklar sayılabilir. Dış ticaretin sınır ötesi ticaret olması ödeme yöntemlerini de farklılaştırarak birtakım özelliklere sahip olmasını gerektirir. Dış ticarette tarafların birbirini tanımaması dış ticareti riskli hale getirmektedir. İhracatçı ürettiği malın karşılığı olan malın bedelini almayı, ithalatçı da ödediği bedelin karşılığı olan malı güvenli bir şekilde almayı istemektedir. Bu da ticaret yapan firmaların karşılıklı olarak en risksiz ödeme şekli ile anlaşmaları anlamına gelmektedir. Firmaların karar vereceği ödeme tercihleri, ticaretin devamını getireceği gibi firmaların dış ticaretinin de şekillenmesinde etkili olacaktır.

Dış ticarette, satıcı ve alıcı arasında imzalanacak satış sözleşmesinden sonraki aşama ihracatçının ürettiği malı ithalatçıya göndermesi, alıcının da mal bedelini ödemesi veya mal bedelini ödeyeceğine dair garanti sunmasıdır. Bu nedenle dış ticarette en önemli aşama ödeme aşamasıdır. Ödeme tamamlandıktan sonra ticaret tamamlanmış sayılır. Ancak bu aşamalar dış ticarette alım ve satım işlemlerinde hep aynı sırayla gerçekleşmemekte, ödeme şekillerine göre değişiklikler içermektedir (Bilgin ve diğ. 2019). Dış ticaretteki ödeme şekilleri taşıdığı risklere göre ve özelliklerine göre birbirinden farklılık arz etmektedir. Firmaların bu ödeme şekillerinden hangisini tercih edeceği, dış ticarete konu olan mal/hizmet ve sektöre göre, ülkelerin geleneklerine göre, ihracatçı ve ithalatçı arasındaki güvene, ülkelerin belirlediği ekonomik ve ticaret politikalarına bağlı olarak değişmektedir (Toroslu, 1999).

Ödemenin hangi yöntemle yapılacağının belirlenmesi dış ticaretteki en önemli konuların başında gelmektedir. Dış ticarette kullanılan peşin, konsinye ihracat, mahsuben ödeme, kabul kredili ödeme, karşı ticaret, belge (vesaik) mukabili ödeme/poliçeli satış ve akreditifli ödeme gibi birbirinden farklı özelliklere sahip ödeme şekilleri mevcuttur. Uluslararası ticarette ihracatçı ile ithalatçının birbirlerini tanımadıklarında doğal olarak güven sorunu ortaya çıkmaktadır bu durumda araya uluslararası güvene sahip bankalar devreye girmektedir. Bankalar üçüncü bir taraf olarak akreditif işlemlerini takip etmektedir. Akreditif hem ithalatçıyı hem de ihracatçıyı koruyan en güvenilir ödeme şeklidir.

Tüm dünyada ve Türkiye'de yaşanan ekonomik sorunlar karşısında üretimin ve ihracatın devamlılık arz etmesi için dikkat edilmesi gereken en önemli konulardan biri dış ticarette ödemeler ve bununla ilgili yaşanan sorunlardır. Ödemede yaşanabilecek sorunlar ve aksaklıklar, Türkiye'nin ihracat performansını doğrudan etkilemektedir. Bu nedenle doğru bir ödeme yönteminin seçilmesi dış ticarette hâkimiyet kazanma ve uzmanlık sağlama açısından incelenmesi gereken konulardandır. Özellikle ihracatçı firmaların ödeme yöntemleri hakkında yeterince bilgi sahibi olmadan ve gerekli önlemleri almadan ihracat yapmaları sonucunda, sattıkları malın bedelini ya ödenmesi gereken zamanda alamamak ya da hiç alamamaları gibi risklerle karşılaşmaktadır. Bu da firmaları büyük zarara uğratmaktadır. (Bağrıaçık ve Kantekin,1995). Bu nedenle dış ticaret yapmayı düşünen firmalar açısından dış pazarlarda güvenilir alıcı veya satıcı bularak ticaretin karşılığının alınması amacıyla en doğru ödeme yönteminin seçilmesi bu çalışmanın önemini ortaya koymaktadır.

Türkiye İstatistik Kurumu verilerine göre 2024 yılı ilk dokuz ayında ihracat yapan dış ticaret firmalarının genel olarak hangi ödeme yöntemleri belirlediği aşağıdaki Tablo 1'de gösterilmiştir. Buna göre 2024 yılı ilk dokuz ayında ihracat yapan firmalar mal mukabili ödeme yöntemini tercih etmişlerdir. Bunu sırasıyla peşin ödeme, vesaik mukabili ödeme ve dördüncü sırayı da akreditifli ödeme takip etmektedir. Normalde en güvenilir ödeme yöntemi olarak bilinen akreditifli ödemenin dördüncü sırada yer alması firmalar neden diğer ödeme yöntemlerine öncelik verdikleri sorusu akla gelmektedir.

Tablo 2'de 2024 yılı ilk dokuz ayında ithalat yapan firmalarının genel olarak hangi ödeme yöntemleri belirlediği gösterilmiştir. Buna göre 2024 yılında ithalatçı firmalar birinci olarak mal mukabili ödeme yöntemini tercih etmiştir. Arkasından ikinci sırayı peşin ödeme yöntemi, üçüncü sırayı vadeli akreditifli ödeme yöntemi ve dördüncü sırada akreditifli ödeme yöntemini kullandıkları görülmüştür.

Tablo 1: Ödeme şekillerine göre ihracat, 2024 yılı ilk dokuz ayı (genel ticaret sistemi)

Ödeme şekillerine göre ihracat, 2024 (genel ticaret sistemi)										
Ödeme şekilleri	**Toplam**	**Ocak**	**Şubat**	**Mart**	**Nisan**	**Mayıs**	**Haziran**	**Temmuz**	**Ağustos**	**Eylül**
	Total	January	February	March	April	May	June	July	August	September
Mal mukabili ödeme	**132 854 355**	13 997 424	14 550 970	15 774 174	13 475 545	16 894 693	12 622 549	15 635 006	15 200 283	14 703 711
Peşin ödeme	**31 931 893**	3 216 820	3 435 968	3 651 471	3 160 068	3 957 444	3 352 768	3 726 613	3 697 637	3 733 104
Vesaik mukabili ödeme	**17 755 972**	1 896 424	2 090 539	2 146 901	1 679 939	1 925 720	1 725 154	2 040 520	2 002 026	2 248 749
Kabul kredili ödeme	**45 645**	3 737	6 424	5 049	4 663	3 791	4 150	4 383	7 479	5 969
Peşin akreditif	**6 576**	476	953	1 261	718	468	836	384	865	614
Vadeli akreditif	**1 948 330**	167 810	175 376	200 692	165 471	218 035	229 329	182 230	228 306	381 081
Bedelsiz	**1 789 339**	154 164	160 068	172 419	156 085	224 348	284 450	234 191	200 992	202 622
Ödeme şekli belirsiz	**441 423**	43 156	57 840	47 618	49 032	51 655	46 635	53 689	43 539	48 258
Mahsuben takas	**51**	-	38	-	3	-	10	-	-	-
Özel takas	**40 128**	7 201	5 344	444	576	1 259	1 034	1 696	941	21 634
Akreditif	**5 785 984**	502 163	592 914	626 337	590 597	880 277	745 203	597 040	637 096	614 358
Bağlı muamele	**81**	13	-	17	-	-	-	49	2	-
Kabul kredili akreditif	**10 321**	1 091	1 508	2 862	739	1 181	645	1 075	238	981
Kabul kredili vesaik mukabili	**128 963**	8 942	11 247	19 244	12 427	15 694	15 296	9 292	13 587	23 234
Kabul kredili mal mukabili	**20 576**	1 564	2 195	3 681	2 982	2 238	2 162	1 624	1 706	2 424
Özel hesap	**4 118**	583	27	77	601	1 142	36	1 240	141	270
Toplam	**192 763 755**	**20 001 569**	**21 091 410**	**22 652 248**	**19 299 447**	**24 177 944**	**19 030 257**	**22 489 033**	**22 034 838**	**21 987 009**

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu
https://data.tuik.gov.tr/Search/Search?text=%C3%B6deme%20%C5%9Fekillerine%20g%C3%B6re%20ihracat

Tablo 2: Ödeme şekillerine göre ithalat, 2024 yılı ilk dokuz ayı (genel ticaret sistemi)

Ödeme şekillerine göre ithalat, 2024 (genel ticaret sistemi)										
Ödeme şekilleri	**Toplam**	**Ocak**	**Şubat**	**Mart**	**Nisan**	**Mayıs**	**Haziran**	**Temmuz**	**Ağustos**	**Eylül**
	Total	January	February	March	April	May	June	July	August	September
Mal mukabili ödeme	**158 249 145**	17 206 991	17 787 677	18 230 917	17 678 690	19 013 605	15 789 862	19 074 344	16 626 556	16 840 502
Peşin ödeme	**60 722 209**	6 054 783	6 867 359	7 623 523	7 602 052	7 607 529	5 607 506	6 523 524	6 293 713	6 542 222
Vesaik mukabili ödeme	**3 431 425**	377 842	329 074	363 752	391 706	471 055	361 606	445 621	386 421	304 349
Kabul kredili ödeme	**2 883 963**	174 484	227 587	231 560	337 516	398 730	371 730	294 833	372 796	474 727
Peşin akreditif	**42 381**	2 560	6 223	2 503	3 394	5 743	4 079	5 885	4 206	7 789
Vadeli akreditif	**10 238 429**	1 077 267	920 445	1 319 414	1 240 715	1 138 110	1 075 262	1 201 684	1 217 104	1 048 427
Bedelsiz	**10 969 124**	762 210	1 078 279	1 376 622	1 226 893	1 238 511	1 158 093	1 487 918	1 328 876	1 311 725
Ödeme şekli belirsiz	**282 966**	34 459	35 393	28 273	35 108	37 363	25 197	34 615	28 312	24 246
Mahsuben takas	**7**	-	-	-	-	7	-	-	-	-
Özel takas	**33 747**	29	36	216	-	85	303	32 509	205	364
Akreditif	**5 214 348**	454 586	517 529	674 500	601 255	675 296	468 141	619 233	690 475	513 332
Bağlı muamele	**481**	-	84	158	0	227	10	-	2	-
Kabul kredili akreditif	**4 321**	1 037		887	265	370	195	716	561	292
Kabul kredili vesaik mukabili	**551 545**	38 608	85 391	97 494	65 985	60 559	40 629	61 310	54 860	46 708
Kabul kredili mal mukabili	**9 736**	1 473	1 688	2 111	783	807	1 223	331	565	756
Özel hesap	**3 974**	220	541	129	617	484	495	680	501	307
Toplam	**252 637 802**	**26 186 550**	**27 857 306**	**29 952 057**	**29 184 980**	**30 648 481**	**24 904 330**	**29 783 200**	**27 005 152**	**27 115 745**

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu
https://data.tuik.gov.tr/Search/Search?text=%C3%B6deme%20%C5%9Fekillerine%20g%C3%B6re%20ithalat

Literatürde bu bağlamda yapılmış birçok çalışma bulunmaktadır: Dilek, 2007 yılında, dış ticarette ödeme yöntemleri ve karşılaşılan sorunlar ile ilgili yüksek lisans tezi hazırlamıştır. Türkiye'de ödeme yöntemlerinin 1996-2006 yılları arasındaki dağılımını Türkiye İstatistik Kurumu'ndan elde edilen verilere dayanarak incelemiştir. İnceleme sonucunda, ithalatçıların peşin ödeme yöntemini, ihracatçıların ise mal mukabili ödeme tercih ettikleri tespit edilmiştir.

Alabayır ve Muzır 2016 yılında dış ticaret işlemlerinde ticaret yapılan yere göre ödeme şekli tercihi ve tercih nedenlerini belirlemeye yönelik Bursa iline ait anket yöntemi kullanarak ampirik bir çalışma yapmıştır. Ankete katılan katılımcıların tüm sektörlerde ithalatçı konumundayken AB ile yaptıkları ticarette peşin ödemeyi tercih ettikleri, ihracatçı konumundayken AB ülkeleri ile yaptıkları ticarette mal mukabili ödeme şeklini tercih ettikleri tespit edilmiştir.

Öztürk ve Sandalcılar 2018 yılında dış ticaret işlemlerinde tercih edilen ödeme yöntemlerini Doğu Karadeniz Bölgesi için anket yöntemini kullanarak test etmiştir. Araştırma sonucunda; ihracatçıların %29,81 peşin ödeme yöntemini, %16,35 mal mukabili ödeme yöntemini ve %5,77 banka ödeme yükümlülüğü yöntemi tercih ettikleri tespit edilmiştir. İthalat yaparken %27,88 peşin ödeme yöntemi, %7,69 vesaik mukabili ödeme yöntemi ve %2,88 mal mukabili ödeme yöntemini tercih ettikleri görülmüştür.

Oktay 2020 yılında dış ticarette ödeme şekilleri ve Eskişehir Organize Sanayi Bölgesi'nde dış ticaret faaliyetinde bulunan firmaların ödeme tercihlerini anket yöntemi kullanılarak sonuçlar yorumlanmıştır. Sonuç olarak; ihracat yapan firmalar peşin ödeme yapan firmaları tercih etmelerine rağmen çoğunlukla mal mukabili ödeme yöntemi kullandıkları tespit edilmiştir. İthalat yapan firmalar ise, mal mukabili ödeme yöntemi kullanan satıcılar ile çalışmak istediği bulunmuştur.

Arslandere 2021 yılındaki araştırmasında, İstanbul'da faaliyet gösteren 158 dış ticaret firması ile anket gerçekleştirmiştir. Anket sonuçlarına göre, hem ihracatta hem de ithalatta en çok kullanılan ödeme yöntemi peşin ödeme olarak tespit edilmiştir. Ancak bu bulgu, Türkiye'nin ulusal ticaret verileri ile uyum göstermemekte ve firmaların işlem düzeyindeki tercihlerini etkileyen faktörlerin mikro düzeyde ele alınması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Yaptığımız literatür çalışmasında Kayseri iline ait bir çalışmaya rastlanmamıştır. Serbest bölgeler, İhracatı arttırmak için yatırım ve üretimi arttırmak, yabancı sermaye ve teknoloji girişini hızlandırmak, ekonominin girdi ihtiyacını ucuz ve düzenli biçimde karşılamak, dış finansman ve ticaret imkânlarından daha çok faydalanmak üzere kanunla belirlenen ve gümrük hattı dışında bırakılan bölgelerdir (Tümenbatur,2012).

Türkiye ihracatını arttırmak için her yıl yeni adımlar atmaktadır. Bu nedenle bu bölgede yapılacak bir çalışma hem Kayseri özelinde gibi görünse de diğer serbest bölgeler içinde ışık tutacak dolayısıyla Türkiye dış ticaretinin gelişmesine katkıda bulunacağından dolayı önem arz etmektedir. Çalışma Kayseri Serbest Bölgesinde ithalat ve ihracat yapan üretim faaliyeti ile uğraşan sektörlerde gerçekleştirileceği için özgünlük taşımaktadır. Bu çalışmada hedefimiz, TÜİK verilerine göre Türkiye genelinde belirlenen bu ödeme yöntemlerinin Kayseri Serbest Bölgesi özelinde hangilerinin tercih edildiğinin ve tercih nedenlerinin tespit edilmesidir.

Aşağıdaki Hipotezlerin çalışmamıza yön vereceği düşünülmüştür.

H1: Ticaret yapılan ülkeye göre ödeme şekilleri farklılık göstermektedir.

H2: Alıcı ve satıcının ödeme yöntemi seçiminde riskin büyüklüğü belirleyicidir.

H3: İthalat ve ihracat işlemlerinde ödeme yönteminin seçiminde etkili olan unsurların belirleyicidir.

DIŞ TİCARETTE ÖDEME YÖNTEMLERİ

Dış ticarette ödeme yöntemleri, uluslararası ticarette taraflar arasındaki finansal riskleri dengelemek ve işlemlerin güvenli bir şekilde tamamlanmasını sağlamak amacıyla kullanılan kritik araçlardır. Temel olarak peşin ödeme, mal mukabili ödeme, vesaik mukabili ödeme, kabul kredili ödeme, akreditifli ödeme ve banka ödeme yükümlülüğü gibi ana ödeme yöntemleri vardır. Uluslararası ödeme yöntemlerinin kullanımı, ülkeler arasında belirgin farklılıklar gösterebilir. Bir ülkede peşin ödeme yaygın olarak tercih edilirken, başka bir ülkede akreditif en sık kullanılan yöntem olabilir. Bu durum, genellikle dış ticarette güçlü olan tarafın kuralları belirlemesiyle ilişkilidir. Örneğin, arzı sınırlı bir malı satan ülke ödemeyi peşin talep ederken, piyasada bol bulunan bir malın ticaretinde ödeme koşulları genellikle alıcı tarafından belirlenir (Askar, 2018).

Bununla birlikte ihracatçı ve ithalatçılar arasındaki anlaşmalara dayalı ödeme yöntemleri de mevcuttur. Aşağıda beş ana ödeme yöntemlerinin kısaca tanımları yer almaktadır.

Peşin ödeme (Cash in Advance - CIA), uluslararası ticarette alıcının, mal veya hizmetlerin tesliminden önce satıcıya ödeme yapmasını gerektiren bir yöntemdir. Bu işlem, satıcılar açısından ödeme alınmama riskini ortadan kaldırdığı ve hemen likidite sağladığı için sıklıkla tercih edilen bir ödeme şeklidir (Choi, 2011).

Mal mukabili ödeme (Cash on Delivery - COD), dış ticaret ve e-ticarette sıkça tercih edilen bir ödeme yöntemidir. Bu yöntemde alıcı, satın aldığı ürünlerin bedelini önceden değil, teslimat esnasında öder. Bu uygulama, alıcıya ürünleri ödeme yapmadan önce inceleme fırsatı sunarak ithalatçının riskini azaltır ve tüketici güvenini artırır (Askar, 2018).

Akreditifli ödeme (Letter of Credti – LC), uluslararası ticarette taraflar arasında güvence sağlayan bir ödeme yöntemi olarak öne çıkmaktadır. Bu yöntemde, alıcının bankası satıcının bankasına bir talimat gönderir ve satıcıdan belirli belgeleri ibraz etmesi istenir. İlgili belgelerin sunulması halinde alıcı, satıcıya ödeme yapmayı taahhüt eder (Toklu, 2018).

Vesaik mukabili ödeme (Documents Againts Payment – D/A), İhraç edilen malın, çıkış ülkesinden nakliye aracına yüklenip sevk edildiğini belgeleyen evrakların bankaya ibraz edilmesi ve ihracat bedelinin ödenmesi karşılığında bu belgelerin alıcıya teslim edilmesiyle gerçekleştirilen bir ödeme yöntemidir (Askar, 2018).

Kabul Kredili Ödeme (Documents Againts Acceptance – D/A), alıcının mal bedelini belirli bir vadede ödemeyi taahhüt ettiği ve bu taahhüdün bir poliçe aracılığıyla düzenlendiği bir ödeme yöntemidir. Başka bir deyişle, bu yöntemde mal bedeli, poliçede belirtilen vade sonunda satıcıya ödenir. Bu kredi türü, vesaikle birlikte sunulan poliçenin ithalatçı veya gerektiğinde ithalatçının bankası tarafından kabul edilmesiyle devreye girer (https://www.ihracatrehberi.net/ihracatta-odeme-sekilleri/).

Banka Ödeme Yükümlülüğü (Bank Payment Obligation - BPO), bir bankanın diğer bir bankaya verdiği, ihracatçının bankası aracılığıyla sunulan işlem verilerinin elektronik ortamda belirlenen şartlarla başarılı bir şekilde eşleşmesi durumunda, belirli bir vadede ödeme yapılmasını garanti eden geri dönülemez bir taahhüttür (Özalp, 2014).

ARAŞTIRMANIN KONUSU VE AMACI

Araştırmanın konusu, Kayseri Serbest Bölgedeki firmaların yaptıkları ithalat ve ihracatlarda hangi ödeme yöntemlerini neden tercih ettiklerinin, Kayseri Serbest Bölgesinde hangi ödeme yöntemlerinin ağırlıklı olarak kullanıldığının ve bu yöntemlerin avantajlarının belirlenmesidir.

Çalışmamızın amacı, Kayseri Serbest Bölgesi'nde ithalat ve ihracat yapan firmaların ödeme tercihleri ve tercih sebeplerinin incelenmesidir. Çalışmada bu bölgenin seçilmesinin nedeni ise, Kayseri'nin Ankara giriş yolu üzerinde 1.Organize Sanayi Bölgesi ile komşu olan Serbest Bölgenin Hava meydanına uzaklığı yaklaşık 15Km'dir. 1998 yılında 6.905.000m²'lik düz bir arazi üzerinde faaliyete başlamıştır. Bölge D.D.Y. Yükleme Boşaltma rampasına 900mt, Uluslararası karayoluna 600mt. Uzaklıkta bulunmasından dolayı her türlü yatırım

için uygun bir arazi üzerindedir. Türkiye'nin en geniş Serbest Bölge (6.905.000m²) alanına sahip olan bölge aynı zamanda 22.00$/m²'lik arsa satış fiyatı ile de yatırım yapmaya en uygun bölge olmasındandır (https://www.kayser.com.tr/). Bu bölge dış ticaret aktif bir şekilde gerçekleştiği için doğru ödeme yönteminin belirlenmesi konusunda hem Kayseri'deki dış ticaret yapan diğer firmalara hem de Türkiye'de ki firmalar önemli veriler sağlayacaktır. Gerek ulusal gerekse uluslararası ticaret, ödemeler her iki tarafın anlaştığı şekilde gerçekleştiğinde sürdürülebilmektedir; aksi halde gerçekleşmeye çalışılan ticaret anlamsız bir hale gelecektir.

Bu nedenle, çalışmamızın konusu olan ödeme yöntemleri seçimi, gerçekleşen ticaretin faaliyetlerinin ne kadar sağlıklı olduğu ile ilgili bütün fış ticaret yapan firmalara fikir sunmaktadır. Çalışma Kayseri Serbest Bölgesinde ithalat ve ihracat yapan imalat sektörlerinde gerçekleştirileceği için özgünlük taşımaktadır.

ARAŞTIRMA YÖNTEMİ VE KAPSAMI

Araştırmamızın ana kütlesini Kayseri Serbest Bölgesinde faaliyet gösteren şirketler oluşturmaktadır. Bölgede 161'i Yerli, 11'i Yabancı, kalan diğer 11'i ise Yerli-Yabancı Ortaklığı olarak 183 firma faaliyet göstermektedir (https://www.kayser.com.tr/). Çalışmada Kayseri Serbest Bölgesinde faaliyet gösteren üretim faaliyeti ile uğraşan firmalarının tercih etmiş oldukları ödeme yöntemleri ve tercih edilen ödeme yöntemlerinde karşılaşılan sorunları tespit etmek amacıyla ilgili anket yöntemi kullanılmıştır. Bu amaçla keşifsel bir alan çalışması ile birincil verilere dayanarak yapılmıştır. Bu bağlamda anket formunun 14 sorudan oluşan bir anket formu hazırlanmıştır. İlk beş soru firmaların dış ticaretleri hakkında genel bilgileri içermektedir. Sonraki dört soru ihracat yaparken hangi ödeme yöntemlerinin kullanıldığı ve bunları tercih sebeplerine yönelik hazırlanmıştır. Sonraki üç soru ithalat ile ilgilidir. Son iki soru ise dış ticarette ödeme aşamasında karşılaştıkları sorunlar ve tercih ettikleri ödeme yönteminin faydaları sorulmuştur.

Bu açıklamalar ışığında her iki yönteme yönelik hazırlanan anket formu için öncelikle Kayseri Üniversitesi'nden Etik kurul raporu alınmıştır. Kayseri Serbest Bölge Müdürlüğüne gidilerek firmaların mail adreslerine anket formumuzun çevrimiçi ulaştırılması için izin alınmış ve firmaların mail adresleri temin edilmiştir. 183 firmaya mail aracılığıyla gönderilen anket formunu 118 firmadan geri dönüş alınmış daha sonra 32 firma ile yüz yüze görüşülerek anket yapılmıştır. Toplam katılımcı sayısı 150 olmuş ve örneklemimizi bu sayı oluşturmaktadır. Araştırmada elde edilen veriler SPSS istatistik programı yardımıyla analiz edilerek basit frekans analizi ile sonuçlar bulunmuştur. Elde edilen sonuçlar yorumlanarak Kayseri Organize Sanayi Bölgesi'nde ithalat ve ihracat yapan firmaların ödeme yöntemlerinden hangisini tercih ettikleri ve sebeplerine yönelik veriler ile yorumlama yapılmıştır.

ELDE EDİLEN BULGULAR VE YORUMLAR

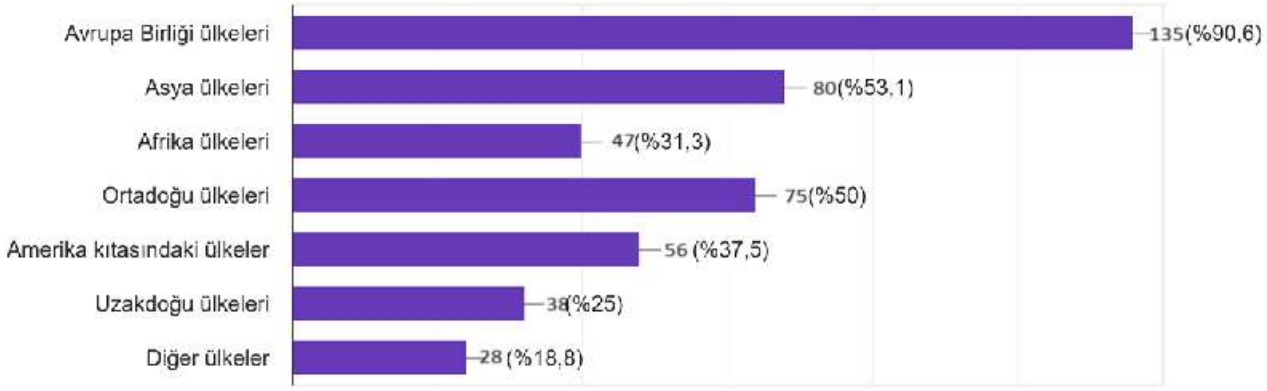
Yüz yüze ve çevrimiçi yapılan anket uygulamasında katılımcıların sorulara verdikleri cevapların frekans dağılımları, yüzde değerleri ve yorumları sırasıyla aşağıda verilmiştir. Tablo 3 katılımcı firmaları tanımak amacı ile sorulan sorulara verilen cevaplardan oluşan frekans ve yüzde değerlerini vermektedir.

Tablo 3'de görüldüğü üzere katılımcı firmaların 40 tanesi mobilya sektöründe, 28 tanesi otomotiv sektöründe, 24 tanesi plastik sektöründe, 14 tanesi dayanıklı tüketim ev gereçleri, 9 tanesi sünger yatak baza ve başlık sektöründe, 9 tanesi tekstil, 7 tanesi boya kimya ve temizlik ürünleri, 6 tanesi gıda ve 14 tanesi bunların dışındaki sektörler olmak üzere toplamda 150 firma araştırma örneklemini oluşturmuştur. Bu firmaların 51'i ihracat yaparken, 99'u hem ihracat hem ithalat yapmaktadır. Firmaların çoğu 12 yılın üzerinde faaliyet göstermekte ve dış ticaret ile uğraşmaktadır.

Tablo 3: Katılımcı firmaların özellikleri

		Frekans	Yüzde	Kümülatif Yüzde
Firmanın ana faaliyet alanları	Mobilya	40	26,8	26,8
	Boya, Kimya, Temizlik Ürünleri	7	4,9	31,7
	Gıda	6	4,4	36,1
	Tekstil	9	5,4	41,5
	Otomotiv	28	18,5	60
	Diğer	13	8,8	68,8
	Sünger Yatak ve Baza Başlık	9	5,9	74,6
	Dayanıklı Tüketim Ev Gereçleri	14	9,3	83,9
	Plastik	24	16,1	100
	Toplam	**150**	**100**	
Firmanın dış ticareti	İhracat	51	34,1	34,1
	İhracat ve İthalat	99	65,9	100
	Toplam	**150**	**100**	
Firmanın dış ticaret süresi	0-5 yıl arası	32	21,5	21,5
	6-11 yıl arası	29	19	40
	12 yıl ve üstü	89	59,5	100
	Toplam	**150**	**100**	
İhraç veya İthal edilen mala göre ödeme yönteminin değişmesi	Evet	**119**	**79**	**79**
	Hayır	31	21	100
	Toplam	**150**	**100**	

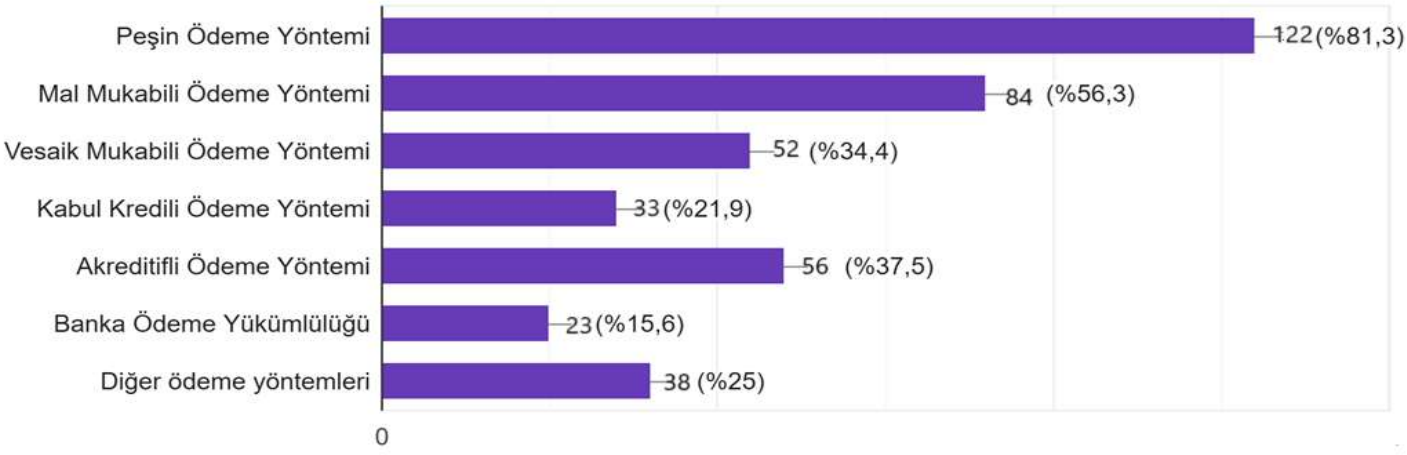
Grafik 1: Ticaret Yapılan Ülke ve Bölgeler

Grafik 1'de Hangi ülke ve bölgelerle çalıştınız sorusuna birden fazla seçenek işaretleyen katılımcı firmalar %90,6 oran ile AB ülkeleri ile ticaret yaptığını bildirmiştir. Bunu %53,1 Asya ülkeleri, %50 Ortadoğu ülkeleri, %37,5 Amerika kıtasındaki ülkeler, %31,3 Afrika ülkeleri %25 Uzakdoğu ülkeleri ve %18,8 diğer ülkeler ile ticaret yaptıklarını bildirmişlerdir. Hemen hemen bütün firmalar Avrupa Birliği ülkeleri ile ticaret yapmaktadır.

İhracata ilişkin veriler

Grafik 2: Firmaların ihracat süreçlerinde kullandıkları ödeme yöntemleri

Yukarıdaki Grafik 2'de birden fazla ödeme yöntemini seçebildikleri ihracatta hangi ödeme yöntemini kullanıyorsunuz sorusuna verilen cevaplarda firmaların %81,3 oranında peşin ödeme yöntemini tercih ettikleri görülmüştür. Bunun arkasından ikinci sırada ihracatta kullanılan ödeme yöntemi mal mukabili ödeme yöntemi ve sırasıyla bunu akreditifli ödeme, vesaik mukabili ödeme, kabul kredili ödeme ve banka ödeme yükümlülüğü

takip etmektedir. Firmalar %25 oranında bu ödeme yöntemlerinden daha farklı ödeme yöntemini kullandıklarını beyan etmişlerdir.

Tablo 4: İhracatta firmaların ödeme yöntemi ticaret ilişkilerini nasıl etkilemektedir

	Frekans	Yüzde	Küm Yüzd
Peşin ödeme aldığımız firmalar ile çalışmaya öncelik veririz	58	38,5	38,5
Mal mukabili ihracatlarımız finansal olarak firmamızı sıkıntıya düşürmektedir.	18	11,7	50,2
Üretimlerimizi/Satışlarımızı ödeme riskine göre gerçekleştiririz.	26	17,6	67,8
Üretimlerimizi/Satışlarımızı İthalatçı firma riskine göre gerçekleştiririz.	33	22	89,8
Üretimlerimizi/Satışlarımızı İthalatçının ülke riskine göre gerçekleştiririz.	11	7,3	97,1
Diğer	4	2,9	100
Toplam	150	100	

Tablo 4'de İhracat süreçlerinde firmaların ödeme yönteminin ticaret ilişkilerinin nasıl etkilendiğini öğrenmeye çalıştığımız soruda verilen cevaplar verilmiştir. Tabloya göre firmaların %38,5'i, peşin ödeme ile çalışan firmaları tercih ettiklerini belirtmiştir. Bu, satıcılar için en güvenli ödeme yöntemidir çünkü ödeme, malın sevk edilmesinden önce alındığından risk en aza indirgenmiş olur. Bu durum, ihracatçılar için özellikle ödeme güvenliğinin önemli olduğu ve finansal istikrarı korumak adına peşin ödeme tercih edildiğini göstermektedir. %11,7'lik bir kesim, mal mukabili ihracatın finansal olarak firmalarını zor durumda bıraktığını ifade etmiştir. Mal mukabili ödeme yönteminde alıcı, ödeme yapmadan malı teslim alır, bu da satıcı için ödeme riski yaratır. Firmaların bu ödeme yöntemi ile yaşadıkları zorluklar, ödemelerin alıcı tarafından gecikmesi veya yapılmaması gibi olasılıkları işaret etmektedir. Firmaların %17,6'sı üretim ve satış kararlarını ödeme riskine göre aldıklarını belirtmiştir. Bu, firmaların, ticari işlemlerinin ödeme güvenliğini göz önünde bulundurarak faaliyetlerini şekillendirdiklerini ve ödeme riskine göre stratejik kararlar aldıklarını göstermektedir. Özellikle yüksek risk taşıyan durumlar, üretim ve satış süreçlerini doğrudan etkileyebilir. %22,0'lik bir grup, kararlarını ithalatçı firmaların riskine göre verdiğini belirtmiştir. Bu, firmaların alıcılarının finansal durumunu ve ticari güvenilirliğini değerlendirerek daha güvenli ticaret ilişkileri kurma eğiliminde olduklarını gösterir. İthalatçı firma riski yüksekse, ihracatçılar daha temkinli ve dikkatli bir yaklaşım benimseyebilirler. %7,3'lük bir oran, ihracatçıların kararlarını ithalatçının ülkesindeki risklere göre şekillendirdiğini ifade etmiştir. Bu, ülke düzeyindeki ekonomik istikrarsızlık, siyasi riskler veya ticaret engelleri gibi faktörlerin firmaların kararlarını etkilediğini gösterir. İthalatçının bulunduğu ülkenin riskleri, ödeme yöntemlerini seçerken önemli bir etken

olabilir. %2,9'luk bir kesim ise "diğer" faktörleri göz önünde bulundurduklarını belirtmiştir. Bu grup, belki de özel ticari koşullara, sektör dinamiklerine veya belirli durumlara göre farklı stratejiler izlemektedir.

Aşağıdaki tablo 5'de ihracat işlemleri ve ödeme yöntemleri ile ilgili faktörlerin belirlenmesine yönelik sorunun birden fazla seçeneğin işaretlendiğinde öncelik sıralamasına dair önemli bilgiler elde edilmiştir.

Tablo 5: İhracat yaparken ticaret yapılan ülke için seçilen ödeme yönteminin kullanım nedenleri

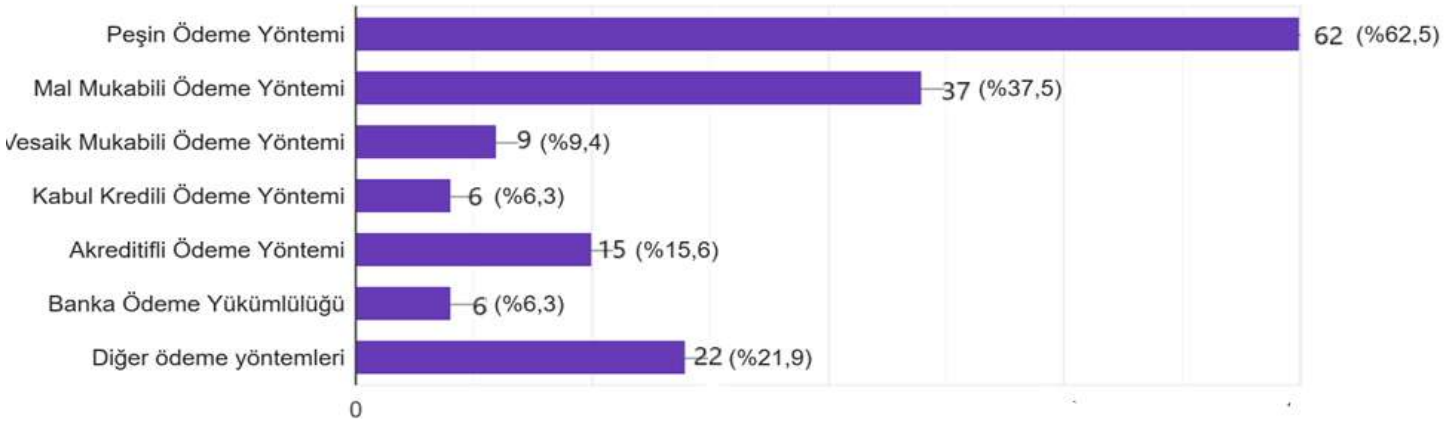
	Frekans	Yüzde
Firmamızın isteği	70	46,9
Karşı firmanın talebi	47	31,3
Anlaşma şartları gereği	80	53,1
Ödeme şeklinin güvenilir olması	70	46,9
Karşılıklı oluşan ticari güven	61	40,8
Ticaret yapılan ülke koşulları gereği	28	18,8
Güven problemi olmaması	28	18,8
Vade imkânı	33	21,9
Risk nedeniyle ve Riski düşürmek maksatlı	33	21,9
Gümrük müşaviri tercihi	9	6,3
Maliyetinin daha düşük olması	19	12,5
İşlemlerin daha basit ve hızlı gerçekleşmesi	19	12,5
Diğer	9	6,3

En yüksek oran %53,1 anlaşma şartlarının gerekliliği ile ilişkilidir. Bu, firmaların çoğunluğunun ödeme yöntemlerini veya ticaret koşullarını, yapılan anlaşmalara bağlı olarak şekillendirdiğini göstermektedir. Firma tercihlerinin %46,9 oranında, firmaların kendi taleplerine ve ödeme şeklinin güvenilirliğine dayanmaktadır. Bu, firmaların ödemeyi güvenli ve riskleri minimize edecek yöntemlere göre tercih ettiğini göstermektedir. Ticari güven %40,8 firmaların ödeme yöntemlerini seçerken önemli bir rol oynamaktadır. Karşılıklı güvenin yüksek olduğu durumlarda, ödeme koşulları daha esnek olabilmektedir. Firmalar, %21,9 oranında ödeme vadeleri ve riskleri düşürme amacını göz önünde bulundurarak, ödeme yöntemlerini belirlemektedir. Bu, risklerin ve ödeme tarihlerinin firma stratejilerini doğrudan etkilediğini gösterir. %18,8 oranda ticaretin yapıldığı ülkenin koşullarına ve güven problemlerinin olmamasına bağlı olarak değişim göstermektedir. Ticaret yapılan ülkenin ekonomik ve siyasi koşulları, ödeme yöntemlerinin seçimini etkileyebilir. %12,5 maliyetlerin düşük olması ve işlemlerin daha hızlı gerçekleşmesi, firmaların tercih ettiği diğer önemli faktörlerdir. Özellikle hızlı ve düşük maliyetli işlemler, daha verimli ticaret süreçlerine olanak tanır. Bunlara ilaveten birkaç firma, diğer faktörleri göz önünde bulundurduğunu belirtmiştir.

İthalata ilişkin verilerin incelenmesi

Aşağıdaki grafik 3'te ithalat ve ihracat yapan 99 firmanın hangi ödeme şekillerini tercih ettikleri birden fazla seçeneği işaretleyerek belirlenmiştir. Buna göre ithalatta en çok tercih edilen ödeme yöntemi %62,5 ile peşin ödeme yöntemidir. Bunu %37,5 ile mal mukabili ödeme, %15 ile akreditifli ödeme, ardından %9,4 ile vesaik mukabili ödeme ve %6,3 oranında kabul kredili ödeme ve banka kabullü ödeme yöntemleri tercih edilmiştir. Bunların dışında farklı ödeme yöntemlerini tercih edenlerin oranı ise %21,9 dur.

Grafik 3: Firmaların ithalat süreçlerinde kullandıkları ödeme yöntemleri

Tablo 6'da İthalatta firmaların ödeme yöntemi ticaret ilişkilerini nasıl etkilediğini belirlemek istediğimiz soruya verilen cevaplarla aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

Tablo 6: İthalatta firmaların ödeme yöntemi ticaret ilişkilerini nasıl etkilemektedir

	Frekans
Mal mukabili yöntemini kabul eden firmalar ile çalışmaya öncelik veririz.	19
Peşin ödemeli ithalatlarımız finansal/üretimsel olarak firmamızı sıkıntıya düşürmektedir.	28
Yurtdışı satın alma tercihlerimizi ödeme yöntemine göre gerçekleştiririz.	28
Yurtdışı satın alma tercihlerimizi ihracatçı firma riskine göre gerçekleştiririz.	19
Yurtdışı satın alma tercihlerimizi ihracatçının ülke riskine göre gerçekleştiririz.	16
Diğer	40

Firmaların %18,8'i, mal mukabili ödeme yöntemini kabul eden firmalarla çalışmaya öncelik verdiğini belirtmiştir. Bu, alıcı firmaların, mal mukabili yöntemi ile ödeme yapacak alıcılarla daha rahat ticaret yapmayı tercih ettiklerini, ancak risklerin de farkında olduklarını gösterir. %28,1'lik bir oran, peşin ödemeli ithalatların finansal veya üretimsel olarak firmalarına olumsuz etkiler yarattığını belirtmiştir. Peşin ödeme, alıcı için nakit akışını zorlayabilir ve bu nedenle firmaların peşin ödeme yerine diğer ödeme yöntemlerini tercih etmesine yol açabilir. Aynı oranda, firmalar yurtdışındaki satın almalarını ödeme yöntemine göre şekillendirmektedir. Bu

durum, firmaların ödeme güvenliğini ve işlem koşullarını değerlendirdikten sonra satın alma kararlarını verdiklerini gösterir. Firmaların %18,8'i, yurtdışı satın alımlarını ihracatçı firmanın risk seviyesine göre gerçekleştirdiklerini ifade etmiştir. İhracatçı firmanın finansal güvenilirliği ve ticari geçmişi, alıcı firmaların satın alma kararlarında belirleyici olabilmektedir. 15,8'lik bir kesim, yurtdışı satın alımlarını ihracatçının ülkesindeki ekonomik veya siyasi risklere göre şekillendirmektedir. İthalatçılar, ülke risklerinin yüksek olduğu durumlarda ödeme yöntemlerini veya firmaları seçerken daha temkinli davranabilirler. %40,6'lık büyük bir kesim, yukarıda belirtilen kategorilere uymayan farklı faktörleri göz önünde bulundurduklarını belirtmiştir. Bu, firmaların ticaret stratejilerinde çeşitli ve daha spesifik faktörlerin etkili olduğunu gösterir.

Aşağıdaki tablo 7'de uluslararası ticarette ödeme yöntemlerinin seçilmesinde etkili olan faktörler frekans ve yüzdelik olarak verilmiştir. Veriler aşağıdaki şekilde yorumlanabilir:

Tablo 7: İthalatta ödeme yöntemlerinin seçilme nedeni

	Frekans	Yüzde
Karşı firmanın talebi	53	53,1
Anlaşma şartları gereği	53	53,1
Ödeme şeklinin güvenilir olması	31	31,3
Karşılıklı oluşan ticari güven	31	31,3
Şirketi güvence altına almak	19	18,8
Fiyat avantajı sunması	22	21,9
Güven problemi olmaması	22	21,9
Gümrüğe K.K.D.F. ödememek için	12	12,5
İşlem kolaylığı sağlaması	25	25
Vade imkânı	16	15,6
Dahilde İşleme İzin Belgesi ve yatırım teşviki	9	9,4

Tablodaki en yüksek oran, ödeme yöntemi seçiminde karşı tarafın talepleri ve anlaşma şartlarının belirleyici olduğunu göstermektedir. Bu, dış ticarette taraflar arasındaki müzakerelerin ve sözleşme şartlarının ödeme şekillerini önemli ölçüde etkilediğini ifade eder. Güvenilir ödeme yöntemleri ve ticari ilişkilerde karşılıklı güven, firmalar için ikinci sırada gelen önemli kriterlerdir. Bu sonuç, taraflar arasında uzun vadeli ve risksiz ticari ilişkilerin tercih edildiğini ortaya koyar. Fiyat avantajı sağlayan ödeme yöntemleri ve güven probleminin olmaması, firmalar için dikkate değer diğer faktörlerdir. Bu durum, ödeme yöntemlerinin ticari maliyetleri ve riskleri azaltma amacına hizmet ettiğini gösterir. Firmalar, ödeme yöntemlerinin karmaşıklığı yerine daha pratik ve hızlı uygulanabilen yöntemleri tercih etmektedir. İşlem kolaylığı, verimliliği artıran bir faktör olarak ön plana çıkmaktadır. Şirketlerin finansal risklerden korunma ihtiyacı, ödeme yöntemlerini seçerken önemli bir motivasyon kaynağıdır. Katma Değerli Döviz Fonunun (K.K.D.F.) ödenmesinden kaçınmak için ödeme yöntemleri belirlenirken bu faktör göz önünde bulundurulmaktadır. Bu, firmaların maliyet optimizasyonuna

verdiği önemi göstermektedir. Vadeli ödeme seçenekleri, nakit akışını yönetmek açısından firmalar için belirleyici olmaktadır. Dahilde İşleme Rejimi ve yatırım teşvikleri, ödeme yöntemlerinin seçiminde diğer faktörlere göre daha az öneme sahiptir, ancak yine de dikkate alınmaktadır.

Son iki soru hem ihracat hem de ithalat yapan 150 katılımcı firmanın tamamı tarafından cevaplanan sorulardır. Bu sorular ile genel olarak dış ticarette seçtikleri ödeme yöntemlerinde karşılaştıkları sorunlar ve seçilen ödeme yönteminin firmalara sağladığı faydalar belirlenmeye çalışılmıştır. Bu sorularda da katılımcılar kendilerini ifade eden birden fazla seçenek işaretleyebilme olanağına sahip olmuşlardır. Tablo 8'de dış ticarette yaşanan sorunlar ve risklerin frekans ve yüzdelik oranlarıyla değerlendirilmesi yer almaktadır. Veriler aşağıdaki şekilde yorumlanabilir:

Tablo 8: Dış ticaret gerçekleştirilirken ödeme yöntemlerinde karşılaşılan sorunlar

	Frekans
Mal bedeli tahsil edememe sorunu	47
Mal bedellerinin zamanında ve sorunsuz tahsil edilememe sorunu	80
Mevzuat bilgisine erişimde yaşanan sorunlar	19
Mevzuatın karmaşık olması nedeniyle tam olarak anlaşılamaması	38
Poliçe düzenlenmişse poliçenin kabul edilmeme riski	14
Mal teslimi ve ödeme işlemlerinin vadesinde gerçekleşmeme riski	47
Banka komisyonlarının yüksek olması	19
Ödeme poliçe kabulüne dayalı ise poliçe kabul edilmediğinde malların depolanması ve sigortalama maliyeti oluşması	5
Malların vesaiklerinin mülkiyetinin ithalatçıya geçmesi ve poliçenin kabul edilmemesi sonucunda çok fazla hukuki muamele ile karşılaşılması.	14

Tablodaki en yüksek oran, %53,1 ile firmaların en büyük sorunlarının ödeme tahsilatında yaşanan gecikmeler ve sorunlar olduğunu göstermektedir. Bu durum, dış ticarette ödeme güvenliğinin ne kadar kritik bir konu olduğunu vurgular. Mal bedeli tahsil edememe sorunu ve mal teslimi ve ödeme işlemlerinin vadesinde gerçekleşmeme riski %31,3 oranında ikinci sırada yer almaktadır. Bu iki başlık, ödeme ve teslim süreçlerindeki aksaklıkların ticaret üzerinde doğrudan etkisi olduğunu gösterir. Bu sorunlar, nakit akışı ve ticari güven açısından risk yaratmaktadır. Firmalar mevzuatın karmaşıklığı ve mevzuat bilgisine erişim sorunlarına %25% ve %12,5 oranlarında karşılaştıklarını bildirmişlerdir. Yasal düzenlemelerin karmaşıklığı ve bu düzenlemelere ulaşma zorlukları, firmaların ticari süreçlerini etkileyen önemli faktörlerdendir. Bu durum, özellikle dış ticarette hukuki ve operasyonel uyumun kritik olduğunu göstermektedir. Banka komisyon maliyetlerinin yüksek olmasını sorun olarak gören %12,5 oranındaki firma, ödeme yöntemlerini seçerken maliyet etkinliği üzerinde

durduğunu göstermektedir. Poliçeler ve Hukuki Riskler %9,4 ve %3,1 oranlarında sorun olarak görülmüştür. Poliçelerin kabul edilmemesi, malların depolanması ve sigortalama maliyetlerini artırabilir. Ayrıca, poliçe düzenlemeleriyle ilgili hukuki zorluklar da ticari operasyonları zorlaştıran diğer unsurlardır. Son olarak %9,4 oranında firmaların sorun olarak bildirdikleri malların vesaiklerinin ithalatçıya geçmesi ve hukuki işlemler, ihracatçının mülkiyet hakkını kaybederek hukuki anlaşmazlıklara açık hale gelmesi riskini artırdığı anlamına gelmektedir.

Tablo 9: Katılımcı firmaların kullandığı ödeme yönteminin sağladığı faydalar

	Frekans	Yüzde
Banka güvencesi sağlar	90	59,4
Kredi imkânı sunar	19	12,5
İşlemlerin daha kolay ve hızlı gerçekleşmesini sağlar	90	59,4
Elinde kıymetli evrak bulundurma imkânı verir	19	12,5
Maliyet avantajı sağlar	56	37,5
Vade imkânı sağlar	28	18,8
Eğer poliçe düzenlenmişse poliçeyi önceden ıskonto ettirme imkânı sağlar	5	3,1
Vade süresinde başka kaynaklardan finansman imkânı sağlar	14	9,4

Ankette katılımcı firmalara yöneltilen son soruda kullanılan ödeme yönteminin kullanıcılar açısından hangi faydaları sağladığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Elde edilen bulgulara göre bu faydalar ve önem dereceleri Tablo 9'da aşağıdaki gibi yorumlanmıştır:

Banka güvencesi sağlar ve işlemlerin daha kolay ve hızlı gerçekleşmesini sağlar: Her ikisi de %59,4 ile en yüksek oranda belirtilen faydalar. Bu durum, kullanıcıların ödeme yöntemlerini seçerken güvenlik ve işlem kolaylığına öncelik verdiklerini göstermektedir.

Maliyet avantajı sağlar: %37,5 oranında belirtilmiş. Bu, kullanıcıların önemli bir kısmının ödeme yöntemlerini maliyet tasarrufu açısından tercih ettiğini göstermektedir.

Vade imkânı sağlar: %18,8 ile belirtilmiş. Bu oran, kullanıcıların bir kısmının ödeme esnekliği arayışında olduğunu ancak bunun diğer faktörlere göre daha az öncelikli olduğunu göstermektedir.

Kredi imkânı sunar ve elinde kıymetli evrak bulundurma imkânı verir: Her ikisi de %12,5 ile ifade edilmiş. Bu, kullanıcıların bir kısmının ödeme yöntemini finansal destek veya evrak yönetimi kolaylığı için seçtiğini ortaya koymaktadır.

Vade süresinde başka kaynaklardan finansman imkânı sağlar: %9,4 oranında belirtilmiş. Bu, finansal çeşitliliğe ihtiyaç duyan kullanıcıların oranının sınırlı olduğunu gösteriyor.

Poliçeyi önceden ıskonto ettirme imkânı sağlar: %3,1 ile en düşük oranda ifade edilmiş. Bu, poliçeyle çalışan kullanıcıların sayısının oldukça az olduğunu veya bu özelliğin genel kullanıcı kitlesi için sınırlı bir öneme sahip olduğunu işaret eder.

SONUÇ

TÜBİTAK 2209 A projesi kapsamında yaptığımız araştırma Kayseri ili Serbest Bölgesinde gerçekleştirilmiştir. Kayseri'de dış ticaret faaliyeti ile yoğun bir şekilde uğraşan 150 firmaya önce çevrimiçi ardından yüz yüze ulaşarak anket sorularımızın cevabı alınmıştır. Bu çalışmada dış ticarette kullanılan ödeme yöntemleri incelenmiş; Kayseri Serbest Bölgesi'nde ihracat ve ithalatta en çok kullanılan ödeme yöntemleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Her ne kadar TUİK 2024 yılı ilk dokuz ayında Türkiye de ihracatta ve ithalatta mal mukabili ödeme yönteminin tercih edildiği bilgisini verse de Kayseri Serbest bölgesinde anket sonuçlarına göre ödeme yöntemleri yüzde dağılımları incelendiğinde en çok kullanılan ödeme yönteminin hem ihracatta hem de ithalatta peşin ödeme yöntemi olduğu görülmektedir.

Firmalar ihracatta ödeme yöntemlerini seçerken risk değerlendirmesine göre seçtikleri tespit edilmiş bu da ikinci hipotezimizi doğrulayan bir sonuç olmaktadır. Bu nedenle peşin ödeme en güvenli ödeme şekli olarak en fazla tercih edilirken diğer ödeme şekilleri sahip oldukları risklerden dolayı daha az tercih edilmektedir. Ayrıca, firmaların kararlarında ithalatçı firma ve ülke riskleri de önemli bir yer tutmaktadır. Burada birinci hipotezimizin doğrulandığını tespit etmiş olduk. Elde edilen veriler firmaların ödeme yöntemlerini seçerken en çok anlaşma şartlarını ve güvenilir ödeme şekillerini göz önünde bulundurduklarını ortaya koymaktadır.

Firmalar, ithalat yaparken genellikle ödeme yöntemi ve riski yönetme öncelikleri ile hareket etmektedir. Peşin ödeme gibi riskli ödeme yöntemlerinin firmaların finansal yapıları üzerinde olumsuz etkiler yarattığı belirtilmişken, ihracatçı firma riski ve ülke riskleri de önemli karar verme faktörleri arasında yer almaktadır. Bunun yanı sıra, mal mukabili ödeme yöntemini kabul eden firmalarla çalışmaya öncelik verilmesi, firmaların ticaret süreçlerinde daha fazla güven arayışı içinde olduğunu ve ödeme koşullarını buna göre şekillendirdiğini ortaya koymaktadır.

Son olarak dış ticarette yaşanan sorunların çoğunlukla ödeme süreçleriyle ilgili olduğu tespit edilmiştir. Özellikle tahsilat problemleri ve mevzuat karmaşıklığı, ticari operasyonların en çok etkilendiği alanlardır. Ayrıca, hukuki riskler ve banka maliyetleri gibi diğer faktörler de süreçleri zorlaştırıcı etkilere sahiptir. Bu

nedenle, dış ticaret yapan firmalar için risk yönetimi stratejilerinin geliştirilmesi ve hukuki uyumun sağlanması büyük önem taşımaktadır. Kullanıcıların ağırlıklı olarak güvenlik (%59,4) ve işlem kolaylığı (%59,4) gibi temel ihtiyaçlara odaklandığı görülmektedir. Maliyet avantajı (%37,5) ise üçüncü sırada yer almakta, bu da ekonomik faydaların önemli ancak diğer özellikler kadar öncelikli olmadığını göstermektedir. Daha spesifik finansman avantajları (%18,8 ve altında), kullanıcı kitlesinin daha az bir bölümüne hitap etmektedir. Bu veriler, ödeme yönteminin kullanıcı gereksinimlerine uygun şekilde tasarlanması gerektiğini ve öncelikli ihtiyaçların güvenlik ile hız olduğunu ortaya koymaktadır.

KAYNAKÇA

Alabayır, A.,& Muzır, E. (2016). "Dış ticaret işlemlerinde ticaret yapılan yere göre ödeme şekli tercihi ve tercih nedenlerini belirlemeye yönelik ampirik bir çalışma." *İşletme Araştırmaları Dergisi,* 8(3), 308-322.

Arslandere, M. (2021). "Uluslararası Tecrübe Ve Faaliyet Sektörü Çerçevesinde Uluslararası Ticarette Ödeme Şekilleri: İstanbul İli Üzerine Bir Pilot Araştirma." *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 26(2), 129-152.

Askar, G. (2018). "Dış ticaret ödeme yöntemleri ve Türkiye'deki kullanımı." *İstanbul Ticaret Üniversitesi, Dış Ticaret Enstitüsü (No. 145, p. 01).* Working Paper Series, No: WPS.

Bağrıaçık A. ve Kantekin S. (1995). *Dış Ticarette Uygulamalı Akreditif İşlemleri.* Bilim Teknik Yayınevi. İstanbul.

Bilgin Bari B.,İslatince N., Kutlu E., Karaduman Ç., ve Ürgen M. (2019). *İthalat ve İhracat İşlemleri.* T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını. Eskişehir.

Choi, H. (2011). "Money and crime in a cash-in-advance model." *Southern Economic Journal*, 77(3), 652–673. https://doi.org/10.4284/sej.2011.77.3.652

İhracat Rehberi, İhracatta Ödeme Şekilleri, https://www.ihracatrehberi.net/ihracatta-odeme-sekilleri/

Oktay, B. (2020). "Dış Ticarette Ödeme Şekilleri ve Eskişehir Organize Sanayi Bölgesi'nde Dış Ticaret Faaliyetinde Bulunan Firmaların Ödeme Tercihleri" (*Yüksek Lisans Tezi, Anadolu University (Turkey)).*

Özalp, A.(2014). *Dış ticarette yeni ödeme yöntemi bpo'nun kullanılması*. İstanbul: Türkmen Kitabevi.

Öztürk A. ve Sandalcılar A. R. (2018). "Dış Ticaret İşlemlerinde Tercih Edilen Ödeme Yöntemleri: Doğu Karadeniz Bölgesi Üzerine Bir Uygulama." *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 20(4), 201-218.

Toklu, İ. T. (2018). "İhracatta akreditifli ödeme: bal sektörü üzerine bir vaka analizi." *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(18), 53–60. https://doi.org/10.18506/anemon.452666

TorosluM. V. (1999). *Dış Ticaret İşlemleri ve Muhasebesi*. 3. Baskı. Beta Yayınevi. İstanbul.

Tümenbatur, A. (2012). "Serbest Bölgeler ve Türkiye Ekonomisine Katkıları Üzerine Bir Değerlendirme." *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21 (3), 339-356

İnternet Kaynakları:

https://www.questionpro.com/blog/tr/kesifsel-arastirma-tanim-turler-ve-ozellikler/

https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Dis-Ticaret-Istatistikleri-Ekim-2024-53533

https://www.kayser.com.tr/